

gen aan de leer van de veronderstelde wedergeboorte, die nonsens, zo hoor ik hem nog zeggen.

De kerken vergisten zich niet, toen ze Holwerda op de synode van Enschedé benoemden tot hoogleraar in de O.T. vakken. Ze hadden hem leren kennen in zijn beslistheid, vroomheid, bekwaamheid, trouw aan de Schriften. In ons blad waren toen van zijn hand al heel wat meditaties verschenen; de Amersfoortse preken, voor de zieken bestemd, gingen het land door; zijn bijdragen in 't Hoogfeest naar de Schriften en in De Verborgeneheid der Godzaligheid deden hem kennen als uitnemend Schriftverklaarder.

Met „vrees en beven” nam hij de benoeming aan, maar in het geloof, dat God wijsheid en krachten zou geven. En de Here heeft dat vertrouwen niet beschaamd. Wat prachtige Schriftopeningen gaf al dadelijk zijn inaugurele rede, als hij de vraag bespreekt hoe David zijn zoon door de Geest zijn Here kan noemen (Ps. 110, Matth. 22:43) en dat, als zowel rabbinisme als apocalypiek niet willen loslaten de prerogatieven van Aäron, maar de ogen sluiten voor Melchizedek, Christus de aandacht van heel Israël van het koningsprobleem terugdringt naar het priestervraagstuk. Dat is: naar Hem Zelf, de Zoon en Here van David, de Hogepriester naar de ordening van Melchizedek.

Gaarne wil ik elders, ook in ons blad, op Holwerda's betekenis als hoogleraar in de exegese van het O. Testament breder terugkomen.

Ruim 6 jaar heeft Prof. Holwerda aan onze Hogeschool mogen arbeiden — wat een werk heeft hij verzet! En hoe prachtig werk heeft hij geleverd!

De buitenkant: glasheldere stijl, een ongeëvenaarde lenigheid en frisheid van uitdrukking, elk woord doet het op de plaats waar hij het neerzet. Elke zin een nieuwe gedachte, elk stuk, elk artikel is af: één logisch geheel.

Maar voorts: wat rijke Schrift-ontvouwing, hoe diep ging hij op de zaken in, hoe gunde hij zich geen rust, eer hij uit het Schriftverband en uit de betekenis der woorden de juiste Schriftzin had vastgesteld. Wat heeft hij gelezen en onderzocht, eer hij zijn studenten de vrucht van zijn arbeid aanbod — wat heeft hij zich ontzegt, om de beste en nieuwste literatuur machtig te worden, hoe heeft ook hij in de arbeid zichzelf verteerd!

Want het ging hem om de kerken, die hij zo innig liefhad, het ging hem om het kennen en doen kennen van de Here. Hij zelf kende de Here: zelden zal men een Christen ontmoeten, die zo fijn aanvoelde: waar en vals, goed en slecht, recht en onrecht. Hij leefde uit wat hij leerde.

Nu mag hij, vrij van zonde, vrij van alle bederf en onvolkomenheid, Hem dienen in volkomen vrijheid.

Wij danken innig de Here voor de gave en de gaven, ons in Holwerda geschonken. P. D.

Bibliografie van Prof. Holwerda

- De Verborgeneheid der Godzaligheid (met D. van den Born, Veenhof en v. t Veer)
Rondom „1905” (met ds E. T. v. d. Born en dr R. J. Dam)
Een stad die wel samengetoegd is (met ds E. T. v. d. Born)
Tussen ja en neen
Eenheid door waarheid (met ds E. T. v. d. Born)
Semper reformanda (met ds E. T. v. d. Born)
De Priester-Koning in het Oude Testament
De crisis van het gezag
De Reformatie van onze omgang
De kerk in het eindgericht
De „hoer” in Openbaring 17—19
Tot de dag aanlicht
Om Uwentwil getrouwt
„Bespreking van E. Hirsch: Das A.T. und die Predigt des Evangeliums” in Correspondentiebladen der Ver. voor Calv. Wijsbeg. 1937
„Bijbelse voorbeelden” in Samen het leven in, 1939
„Onze metamorfose” in De kracht vernieuwen, Jaarboekje v. d. Bond van M.V. op G.G., 1940
„Immanuel” in Geref. Jongelingsblad, Kerstnr. 1940
„Augustus” registratie — Davids restauratie” in 't Hoogfeest naar de Schriften, 1940
„In memoriam Jacques Zomer” in Almanak F.Q.I. 1941
„Offer en zegen” in Diaconaal Correspondentieblad, 1941 (vgl. Dienst, 1951)
„De heilshistorie in de prediking” in Geref. Theol. Tijdschrift, 1942
„De exegese van Amos 3:3—8” in Almanak F.Q.I. 1944
„Het tekort aan sociale bezinning in A.R. kringen” in Het Baken, 1945
„De eisen van het ogenblik” in Herruzend Nederland, 1945 (4 artt.)
„De taak der kerk t.a.v. haar jeugd in deze tijd” in In trouw volharden, 1946
„Kerk en gezin” in Gij en uw huis
Preken over Exodus 2:1—10, 1939
Jesaja 30:27—33, 1945 (bevrijdingspreek)
Psalm 68:25—36, 1946 (afcheid Amersfoort)
Johannes 6:66—68, 1946
Johannes 20:24—29, 1946
Artikelen in De Reformatie, Amersfoortse Kerkblad, Geref. Mannenblad, Pro Ecclesia, Homiletica, Ons Kerkblad.

DE HERE HEEFT GESPROKEN

Wie kan er peilen wat er in deze week onder ons is geschied?

Nog zijn we verdoofd door de schok, die ons aangreep toen God Schilder van ons wegscheurde. En nu deed Hij nog zwaarder slag op ons neerdreunen. Er is in ons een grote leegte, een schrijnende pijn, een bijna verstikkende benauwenis. Het kreunt en klaagt in onze ziel, omdat er voor altijd iets is stuk gesprongen. Er is een wond geslagen, die hier niet meer genezen zal.

Woensdagmiddag hadden we een examen en daarna een korte vergadering. Holwerda was als steeds. Hij klaagde alleen over wat pijn tussen de schouderbladen. Maar verder was hij als altijd. Ernstig, actief, scherp, rustig. Met een fijn humoristisch opmerkingje aan het adres van collega Jager — zo'n zetje als hij alleen doen kon — ging hij van ons weg. Heel gewoon.

En toen, een paar uur later, stond De Visée voor de deur. 't Gezicht grauw, de ogen vol ontzetting. Het scheurde uit zijn ziel: „Er is iets ontzettends gebeurd. Het is héél, héél erg. Benne is gestorven! — Wat doet God met ons?” Een ogenblik later stonden we bij zijn bed. De dood had zijn werk snel en grondig gedaan. Benne was niet meer. Hij was van ons weggegaan — voor altijd!

Wie weet wat er onder ons is geschied?

Er is een gezin, dat reeds zo zwaar werd beproefd door het heengaan van een lief meisje van drie jaar. En daaruit is nu de Vader in één seconde weggeslagen. Een Vader zoals God die alleen in zijn genade geven kan. Ik zie de vrouw, de moeder en de vier kinderen steeds voor me en die grote, lege plaats. Ik besef er iets van wat zij missen en al meer en al schrijnender missen zullen. Ze moeten het nu hier zonder zijn trouwe liefde, zijn rustige, gróte kracht, zijn kinderlijke, sterke geloof en zijn gestage gebed moeten doen.

En er is een familie, waarin een harmonie, een gemeenschap des Geestes, een fijne, geheel op elkaar afgestemde liefde heerste, zoals ook alleen Gó in zijn grote genade geven kan. En daaruit is nu de innig geliefde oudste zoon, de oudste broer weggenomen.

En dan is er de Theologische Hogeschool!

Voor 'n vijf en twintig jaar leerde ik Benne Holwerda kennen. Een eenvoudige, bescheiden, teruggetrokken jongen. Toen zag ik voor het eerst zijn ogen. Ik weet nog goed, dát ik ze voor het eerst zag. En toen was het beaamt. Toen was hij voor goed in mijn leven gekomen. Toen kende ik hem, het bleek achteraf, reeds geheel en al. Oprecht, trouw, zuiver, vroom. Nooit, nooit is hij tegengevallen. Nooit heb ik een onwaarheid, een onoprechtheid van hem beleefd. Neen, dat is geen goedkoop in-memoriam-zinnetje. Het is de simpele waarheid. Hij kwam in Kampen, na op schitterende wijze het gymnasium te hebben doorlopen. Dr. van Deursen, één van zijn leraren, verzekerde mij eens, dat hij nooit zulke leerlingen had gehad als Holwerda en diens jongste broer. En in Kampen was hij ook weer gemakkelijk en als vanzelf de eerste, misschien óók wel de bescheidenste. Met de sterke concentratie, het prachtige geheugen en dat borende, zo uiterst fijn analyserende, verstand, waarmee God hem had begaafd, wierp hij zich op de studie. En je merkte het al gauw: hij zag meer en vooral scherper dan de anderen. Zijn studentenpreken waren van een geheel andere klasse dan gewoonlijk op het preekcollege werd gehoord. En met een cum-laude-candidaatsbul ging hij de kerken in.

Toen begon pas zijn eigenlijke studie. Wat voorafging was slechts voorbereiding geweest. Schilders „Christus in zijn lijden” had hem in zijn studententijd hevig gegrepen. Het opende zijn ogen voor de mogelijkheid, dat er wat anders, wat diepers, wat rijkers was dan de traditionele, sterk dogmatische geïnfecteerde en daardoor zo dorre exegese. Greijdanus' nauwkeurige en grondige werkmethode gaf hem een andere, niet minder sterke impuls. In zijn eerste gemeente liep hij bovendien bij de voorbereiding van zijn catechismus-preken met E. Voto al heel gauw hopeloos vast. Ik weet nog goed, hoe hij me daarover in de pastorie van Kantens vertelde. Met een ruk wendde hij toen het roer om. En sindsdien was er maar één ding dat hem bij al zijn studeren bezielde. Hij wilde de Schrift onderzoeken met alle hulpmiddelen die hij bemachtigen kon. Het was er hem van toen af aan om te doen het eigen woord van God, ontdaan, losgewrikt uit alle menselijke schematiek, weer te horen, te verstaan, zo als God het vandaag tot de kerk spreekt. O ja, ik weet het, dit klinkt heel simpel, bijna als een gemeenplaats. En van alle kanten knikken de mensen instemmend als je deze dingen zegt. Maar bij Holwerda betekende het een diep ingrijpende levensbeslissing en het werd het motief voor rusteloze, intense, grondige studie. Wat heeft hij gewerkt! Welk een literatuur beheerste hij toen reeds. Hoe groeide zijn kennis en inzicht. En al meer kreeg hij oog voor het concrete spreken van de Heilige Schrift. Steeds

scherper ging het voor zijn geest leven, dat iedere dogmaticale of andere — ook de heilshistorische! — constructie volstrekt ontoereikend is om Gods Woord te horen en te verstaan. Wat Gods woord ons zegt — ik hoor het hem nog zeggen — kun je alleen doorgeven in preken! Alle andere spreken daarover is verarming en verzwakking van Gods boodschap.

Holwerda wist het zo goed: evenmin als je een ronde bal in vierkante stukken kunt snijden om die daarna tot een vlak mozaïek samen te voegen, evenmin kun je het levende woord des HEEREN uitputtend, volledig in een constructie of schema opvangen en reproduceren. Wat was hij vuurbang voor alle mogelijke getheoretiseer en geconstrueer over verkiezing, verbond, sacrament! Het ging hem alleen om het woord des HEREN. Dat is immers het enige waar men in deze wereld uit leven en op bouwen kan.

Na de vrijmaking, op de synode van Enschedé, werd hij benoemd tot hoogleraar in de uitlegging van het Oude Testament. We waren samen op die synode. We logeerden op hetzelfde adres. We wandelden samen na afloop van de zitting naar huis. Wat heeft het hem een moeite gekost die benoeming te aanvaarden! Want hij was vóór alles domine, herder! En de taak die hij in die benoeming op zich zag afkomen benauwde hem. Het prikkelde hem tot in de nieren als men luchtthartig over de wetenschappelijke beoefening van exegese der Heilige Schrift praatte.

Zeker, het was hem te doen om het eenvoudige, simpele woord van God. Maar hij was er zo diep van overtuigd, dat dat in de religieuze en theologische situatie, waarmee de Kerk des Heren hier en nu te maken heeft, alleen door harde, taai volgehouden studie en een diep inleven in de Schrift kan worden en verstaan. Ten slotte volgde hij de roepstem der kerken. Hij durfde niet neen-zeggen. Hij rekende daarbij op de door de synode hem gul toegezegde steun.

En toen zagen we het gebeuren. Na wat zoeken en tasten ontdekte hij wat hem te doen stond. Het was al scherper voor hem gaan leven, dat het boek Deuteronomium de sleutel is voor het verstaan van het Oude Testament. Van dat boek had zich daarom ook de critiek meester gemaakt om het gehele Oude Testament uitteeten te rijten. Welnu, dan moest Deuteronomium eerst worden doorkropen. Daaraan wijdde hij voor alles zijn tijd en krachten. Een inderdaad enorme literatuur heeft hij daarvoor doorworsteld. Tegelijk analyseerde en critiqueerde hij op zijn colleges de beginselen en fundamenten van de Schriftcritiek zo grondig als dat onder Gereformeerden nog nimmer was geschied. Als complement op zijn langzaam geduldig indringen in het vijfde bijbelboek begon hij wat later met een minutieuze studie van de historische boeken. Vanuit Deuteronomium moesten die worden verstaan en omgekeerd zou de historie, welke in deze boeken was beschreven, het gezicht op Mozes' vijfde boek verdiepen en verscherpen. Een arbeid van jaren en jaren was zo begonnen.

Wie Holwerda op deze studieweg volgde stond telkens verbaasd. Zonder enige ophef zwogde hij voort. Steeds aan de grens van zijn krachten. Geen moeite was hem te veel. Zijn bibliotheek werd uniek. De bekende engelse semiticus Rowley, een vriend van Holwerda, stelde hem aan de leden van het Leidse oriëntalist-congres voor met de woorden: hij studeerde Nieuw Testament, hij doceert Oude Testament en zijn bibliotheek is de beste van ons allemaal! Verleden jaar leerde hij in korte tijd Zweeds om de belangrijke zweedse oud-testamentici in eigen taal te kunnen lezen. Wat heeft hij een rijkdommen mogen opdelven. Er ging wat moois groeien. De Schriften sprongen open! Wie het meemaakte zal nooit vergeten hoe hij Jozua en Richteren uitlegde. Wat demonstreerde hij argeloos een wonderfijn taalgevoel. Wat was hij diep ingedrongen in het eigen-soortige spreken, het gedachtenklimaat, de religieuze tendenz van het Oude Testament. Als Holwerda eerbiedig en sober de oud-testamentische historie uitlegde, hoorden we de eeuwen-oude boodschap des HEREN aan zijn volk in aangrijpende actualiteit midden in het leven, de zonden, de worsteling van de kerk onzer dagen.

En toen — juist nadat de samenwerking met lector Lettinga, waarvan hij zich zoveel voorstelde tóch werkelijkheid was geworden — sloeg God hem neer. Met verbijstering staren we naar dat ontzettende gebeuren. Eerst nam de HERE Greijdanus weg. Maar diens werk was naar de mens gesproken af. Al wat hij gaarne had willen doen mocht hij voltooien. De rijke vrucht van zijn studie is in vele boeken voor 't grijpen! En toen velde God Schilder. Neen, diens werk — ik spreek weer naar de mens — was niet af. Maar wat heeft hij toch ontzaglijk veel mogen geven. En zijn zijn werken niet een akker, die nog ontgonnen moet worden, een mijn waaruit vele rijkdommen kunnen worden opgedolven? En nu is Holwerda weggenomen! Bij hem stond alles in knop en bloei. Hier en daar rijpten de eerste vruchten. En nu — nu is alles voorbij. Nu gaan we hem begraven. Nu is het hart en dat edele hoofd stilgezet. Nu zullen we nooit meer zijn warme stem horen. Nu ging heel

die schat grote, afse

Maar er werda onz

Want en en boven tus. En zij en bedreig niet is u duizenden haar kra met beho

En in C vooraan. C schonken diep was ingedronge kerk zijn dat was l heid van de werkel kerk en h Wie hét 1 ziel juicht Ds S. G. schapen g met ze m ze door er tige predil zorg van wat hij de ging zijn vergelijkin redding de groots Toen de de strijd. den mass foort tijd honderden vonden. D strijd der En toer God de k daarin ku voorzichti bekennen moesten (wat de sy Maar toe eerste, di der syno wreedheid meesterst vlijmschei ging. Wa redenen i de kaak spreidde brochures Het ging tus, Well strakke Allen wie van ontrc zijn ziel sprak ov van zove maal met meenscha had gege

Zo was de preek tionale e kather. theoloog hij was : te kunn rijker eff hem de een doel Holwerda over wee tijdens d dingskraf En dat hem niet Hogeschic voort uit de schap

En nu Wij zu stem nie kunnen (zijn hum op rustig meer ve rust en z heeft de zwaarder genomen in de gel